

Intellektuell funktionsnedsättning - Utredning av intellektuell funktionsnedsättning hos personer med icke svensk bakgrund

Generellt blir det oftare svårare att ta ställning till eventuell diagnos intellektuell funktionsnedsättning hos personer med icke svensk bakgrund, särskilt om personen inte talar svenska och/eller inte har haft någon fungerande skolgång.

Likt vid alla utredningar av intellektuell funktionsnedsättning krävs att tre delar ska vara uppfyllda för att ställa diagnos. Kriterierna beskrivs i manual DSM-5 och är:

1. Kognitiva förmågor, bedömda via standardiserade test, som ligger två standardavvikelser lägre än genomsnittet
2. Nedsatta adaptiva förmågor inom flera livsområden.
3. De varaktiga svårigheterna har debuterat under individens utvecklingsålder.

Nedan följer en lista med punkter och idéer som förhoppningsvis kan vara till stöd för att underlätta utredningar intellektuell funktionsnedsättning hos personer med icke svensk bakgrund.

Att tänka på:

Vid utredningar med personer med icke svensk bakgrund kan det vara svårare att få fram rättvis information och att bedöma insamlad information. Eftersom vårt vanligaste test för kognitiv förmåga (WAIS-IV) är kulturellt känsligt blir testresultaten svårare att bedöma om personen inte behärskar svenska språket eller saknar svensk skolbakgrund. Det blir därför viktigt att lägga emphasis på de övriga delarna av diagnosen: adaptiva förmågor och tidig debut.

Administrering med tolk möjliggör användandet av testinstrument som har verbala uppgifter på svenska, samtidigt som testresultaten blir beroende av tolkens översättning och hemspråkets komposition. Inom vissa språk saknas direkta översättningar av svenska ord som istället ersätts av deskriptiva beskrivningar över ordets innebörd eller synonymer till ordet. Att rekommendera är att ta sig tid med tolken innan och efter administrerad testning. Det är viktigt att tolken inte saknar översättningar för de verbala deltesten vid tidpunkten för administrering. Efter testning bör möjlighet för avstämning finnas för att undersöka huruvida patienten speglade tolken ordagrant eller hanterade språket självständigt.

Tolk bör även användas vid anamnes men med förståelse för att översättningen kan påverka hur psykologen uppfattar informationen och hur intervjupersonen förstår frågorna.

Personer som aldrig gått i skolan och/eller är analfabeter, kommer sannolikt prestera sämre på de olika kognitiva testen, även de icke verbala. Övriga informationsdelar i utredningen blir därför extra viktiga att ta hänsyn till.

För att få en god beskrivning av vanliga svårigheter vid intellektuell funktionsnedsättning finns i DSM-V en tabell som beskriver vanliga svårigheter inom olika områden vid olika nivåer av intellektuell funktionsnedsättning. Tabellen är förstås ungefärlig, men användbar som ungefärlig jämförelse vilka svårigheter respektive förmågor man kan förvänta sig. Eftersom den svenska översättningen av intellektuell funktionsnedsättning inte är fullständig är det viktigt att ta hänsyn till relevant information i den fullständiga manualen på engelska.

För personer med icke svensk bakgrund rekommenderas att över valet av testinstrument och vid behov inkludera icke-verbala test såsom Leiter-3 och SON-R. Dessa deltest kan med fördel komplettera testning enligt WAIS-IV.

Överväg om bedömningar av andra yrkeskategorier kan vara till hjälp för att få en rättvisande utredning kring personens kognitiva förmågor, exempelvis arbetsterapeut, logoped eller läkare.

Det finns skattningsskalor för att bedöma adaptiv förmåga jämfört med andra vuxna i samma ålder eller med barn och unga. På svenska finns ABAS-III samt Vineland översatta. ABAS-III har normering för vuxna, närstående- såväl som självskattning. Vineland finns för nuvarande normerat för barn men kan vara lämplig att använda även för vuxna för att ge en indikation. Om en skattningsskala för barn används för vuxen patient jämförs värdena för den högsta åldersgruppen. Det går vid behov att beräkna vid vilken ålder patientens resultat blir genomsnittligt och på så vis få fram en ”utvecklingsålder” att jämföra med. Viktigt är att skattningsskalorna ska ses som komplement för övrig insamlad information.

För att få god information om svårigheter vad gäller adaptiva förmågor bör man försöka få information från både intervjupersonen själv, men även med någon/några andra personer som känner personen. Relevanta intervjupersoner kan vara: anhöriga, skola, personer som varit aktuella för vardagsnära stöd, handledare från arbetsplats, arbetsgivare, myndigheter som varit aktuella såväl som vårdgrannar. När det kommer till individer med icke-svensk bakgrund som saknar intervjupersoner från barndomen är det av vikt att överväga övriga informationskällor som kan tänkas bidra till utredningen.

Eftersom dessa utredningar kan vara svåra både att planera och tolka resultaten från kan utredare gärna ta kontakt med vuxenhabiliteringen för att diskutera upplägg av utredningen eller tolkning av olika resultat.